

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАБОЛОТНА Марія Федорівна

УДК 316.42:332.135(8)(043.3)

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІЇ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Маріуполь – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Запорізького національного університету.

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор
КІНДРАТЕЦЬ Олена Миколаївна,
Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри політології

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
АЛЕКСЄЄНКО Ірина Вікторівна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ Міністерства внутрішніх
справ України, МОН України, професор
кафедри філософії і політології

кандидат політичних наук, доцент
СЕРГІЄНКО Тетяна Іванівна,
Запорізька державна інженерна академія
Міністерства освіти і науки України, доцент
кафедри менеджменту організацій та
управління проектами

Захист відбудеться 23 вересня 2017 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 12.093.02 у Маріупольському державному університеті за адресою: 87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129 а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Маріупольського державного університету за адресою: 87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129.

Автореферат розісланий ___ серпня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук, доцент

С.В. Рябінін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлена активізацією інтеграційних процесів в Латинській Америці у кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Зростання кількості інтеграційних об'єднань в регіоні свідчить про інтенсивність їх формування.

Однією з характерних особливостей регіоналізації є тісний зв'язок даного процесу з глобалізацією. Регіоналізація – це водночас і прояв глобалізації в масштабах регіону, і реакція на негативні наслідки глобалізації, намагання захиститися від них. З одного боку, регіоналізація сприяє зближенню (політичному, економічному, культурному) всередині регіону, а з іншого – обмежує вплив інших регіонів. Інтерес з боку науковців до процесів регіональної інтеграції обумовлений складністю цих процесів та неоднозначністю оцінок їх наслідків.

У залежності від хронологічно обраного проміжку часу та від територіальних меж регіоналізація має свої відмінності.

Латинську Америку, як регіон для дослідження, було обрано через характерні умови розвитку регіоналізації: високий рівень диференціації країн, постійний тиск з боку США, особливість внутрішньополітичних режимів (історично обумовлений вплив тоталітарних політичних сил) тощо.

Дослідження особливостей і передумов процесів регіоналізації на латиноамериканському континенті є підґрунтям для аналізу і оцінки сучасних інтеграційних процесів. Важливо дослідити історичні передумови та специфіку відносин між країнами для всебічного розгляду та прогнозування процесів інтеграції в регіоні на початку ХХІ ст.

Для Латинської Америки у ХХІ ст. характерні значні зміни у всіх галузях суспільного життя. Кардинальні зрушення в порівнянні з 80 – 90-и рр. ХХ ст. відбулися у внутрішній політиці (зміна правлячих режимів, перехід від авторитаризму до демократії, «лівий поворот»), що вплинуло на зміну соціального та економічного розвитку, та визначило нові пріоритети правлячих урядів країн. Зміни, що відбулися, дозволили перейти Латинській Америці на новий рівень політичної та економічної співпраці, відкриваючи багато можливостей та перспектив перед країнами, але, з іншого боку, створили додаткові перешкоди регіональній інтеграції. Правлячі режими та суспільство в цілому виявилися не завжди готовими до нових трансформацій та викликів сучасності. Про це свідчить високий рівень нестабільності в деяких країнах регіону, в тому числі і тих, які були ініціаторами регіональної інтеграції. Нестабільність в окремих країнах, що входять до регіональних інтеграційних об'єднань, позначається на ефективності функціонування цих об'єднань в цілому.

Нестабільність певною мірою обумовлена незрілістю демократії в країнах, в яких тривалий час існували диктаторські режими. Це вплинуло на формування та розвиток громадянського суспільства, яке є однією з умов і одночасно ознак демократичності держави. На сучасному етапі громадянське

суспільство є своєрідною проміжною ланкою між населенням та владою, і впливає на прийняття багатьох державних рішень, у тому числі на вибір інтеграційного курсу. Тому одним з першочергових завдань сучасних урядів в Латинській Америці є налагодження діалогу з громадянським суспільством.

Також актуальність дослідження розвитку інтеграційних об'єднань держав Латинської Америки та аналіз їх політико-економічних інтересів визначено геополітичною і стратегічною важливістю регіону.

Регіональні об'єднання та форми взаємодії країн Латинської Америки були різними в залежності від історичного періоду. Причиною цього ставали часті зміни правлячих сил в державах, вплив з боку США, події регіонального та світового масштабу. Велика кількість змін та втрата впливу багатьох інтеграційних форм співпраці протягом останніх десятиліть зумовлена складністю економіко-політичних процесів і в першу чергу відсутністю єдиної моделі регіональної інтеграції.

Ефективність діяльності окремих регіональних інтеграційних організацій залежить як від особливостей та інституційної структури організації, так і від рівня консолідації політичних і економічних інтересів країн, що входять до даного об'єднання. Співпраця країн у рамках політичних об'єднань значно збільшує їх вплив у світовій політиці.

Створені регіональні інтеграційні організації зіткнулися з необхідністю подолання політичних та економічних суперечностей між державами-учасницями. Пошук оптимальної моделі співпраці як в політичній, так і в економічній сферах триває і досі та є науково-практичною проблемою.

Стан наукової розробки проблеми. Питанню вивчення особливостей розвитку процесу регіоналізації в Латинській Америці присвячено роботи як українських, так і іноземних вчених. Великий вклад у розвиток поняття інтеграції було зроблено Л. Д. Чекаленко, О. Деменко, В. Г. Барановським, Т. Парсонсом, М. Капланом, Е. Хаасом та іншими. К. Дойч досліджував регіональну інтеграцію і велике значення приділяв впливу на цей процес партійних систем. В. Уоллас розглядав взаємодію політичної та економічної інтеграції. М. Лебедева характеризує регіональну інтеграцію, як механізм глобалізації.

Для повноцінного дослідження інституційної регіональної інтеграції в Латинській Америці важливо охарактеризувати політичні системи країн регіону, проаналізувати основні регіональні інтеграційні об'єднання, визначити особливості «лівого повороту» та розглянути вплив альтерглобалізму на розвиток регіональної співпраці.

Регіоналізація відображається на політичних системах країн, що інтегруються. Серед вчених, що комплексно досліджували розвиток політичних систем, у тому числі і країн Латинської Америки варто виокремити: А. В. Бредіхін, О. І. Ковальова, П. Мейер, Л. А. Гайнутдінова, Г. Мартнер, О. Д. Строганова, А. Кастільо, Д. Хіменес, К. Ромеро, М. Мігес, Ф. Коригліано тощо.

У досліджуваний період часу на регіональну інтеграцію в Латинській Америці вплинув «лівий поворот». Детального розгляду питання «лівого повороту» набуло в роботах М. В. Давидова, І. К. Шереметьєва, З. В. Івановського, Дж. Гарсія-Замора, Т. Гортцеля, Л. С. Окуньової, О. Д. Строганова, Х. Кастаньєди, К. А. Невьорова та А. В. Шестопал. Іноземними вченими також приділялося багато уваги розгляду «лівих» сил в Латинській Америці. Особливо відзначилися Д. Чавес, Х. Лансаро, Дж. Вільямсон, М. Лейрас та К. Вейланд. Найбільш повноцінний аналіз даного процесу представлений в роботах латиноамериканських авторів М. Лейраса, Р. Френч-Девіса, Х. Лансаро та Х. Кастаньєди.

Необхідно окремо виділити внесок українських вчених у дослідження та аналіз політичних процесів в Латинській Америці. Серед них наукові праці Є. Є. Камінського, А. В. Бредіхіна, В. П. Кириченко, О. В. Кириченко, Н. М. Веселої, В. М. Матвієнко тощо.

Незважаючи на зростаючий інтерес до політичних процесів в Латинській Америці та зокрема процесів регіоналізації, залишається багато невирішених наукових завдань та ряд суперечливих питань. Детального вивчення потребує суспільно-політична складова регіональної інтеграції, визначення проблем та перспектив розвитку інтеграційних регіональних об'єднань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до планових тем науково-дослідної роботи кафедри політології Запорізького національного університету: «Перспективи та напрямки модернізації політичної системи України» (0113U000805) (2013-2014).

Головною метою дисертації є комплексний аналіз політичної та соціальної складових процесів інтеграції, що відбуваються в країнах Латинської Америки та виявлення специфіки інтеграційних об'єднань, що притаманні латиноамериканському континенту.

Дана мета обумовлює ряд завдань:

- розглянути еволюцію розвитку інтеграційних концепцій та формування основних наукових підходів;

- охарактеризувати понятійно-категоріальну базу наукового дослідження, зокрема визначити змістовне наповнення дефініцій «інтеграція», «дезінтеграція», «регіоналізація», «інститути», «інституціоналізація», «глобалізація» «громадянське суспільство»; визначити методологічні основи, що є ефективними для дослідження інтеграційних процесів;

- визначити провідні інтеграційні об'єднання регіону, при цьому з'ясувати особливості їх формування, розвитку інституційної бази, взаємодії з іншими організаціями та впливу на латиноамериканську інтеграцію в цілому, та встановити наслідки впливу США на розвиток країн регіону;

- виявити особливості політики відкритого регіоналізму в Латинській Америці;

- провести дослідження впливу «лівого повороту» на розвиток країн Латинської Америки, що інтегруються, та проаналізувати місце інтеграції у програмах провідних політичних партій латиноамериканських держав;

- охарактеризувати становлення громадянського суспільства в регіоні та визначити його вплив на розвиток інтеграції;

- здійснити аналіз ролі та впливу альтерглобалізму на інтеграційні процеси в Латинській Америці.

- порівняти ставлення латиноамериканського та українського громадянського суспільства до регіональної інтеграції.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процес регіональної інтеграції.

Предметом виступає суспільно-політичний аспект процесу регіональної інтеграції в Латинській Америці.

Методологічна база дослідження складається з ряду методів пізнання, а саме: філософських, загальнонаукових та політологічних. Крім цього, в основу розробки наукового дослідження було покладено принципи об'єктивності та історизму.

Зокрема, важливе місце в дослідженні належить структурно-функціональному підходу, завдяки якому було обґрунтовано значимість об'єднавчих тенденцій в Латинській Америці. Системний підхід допоміг більш докладно проаналізувати інтеграційні об'єднання в Латинській Америці, розкрити роль та значення їх складових компонентів.

У дисертаційній роботі було використано компаративістський метод, який дав змогу порівняти подібні та відмінні риси інтеграційних процесів в Латинській Америці та інших регіонах світу, латиноамериканських політичних партій, громадянського суспільства тощо. Політичний аналіз допоміг докладно розглянути окремі політичні ситуації та процеси, що відбуваються в регіоні, та сформулювати певні прогнози майбутнього розвитку інтеграції в регіоні. Соціологічний метод розкрив важливість ідеологічної, культурної та соціальної складових у інтеграційних процесах в Латинській Америці. Також в ході написання дисертаційної роботи було використано психологічний, інституційний методи. Зокрема психологічний метод було використано для розгляду особливостей політичної поведінки та специфіки якостей індивідуумів. Інституційний метод займає важливе місце у написанні дисертації, адже за його допомогою було досліджено інституційну базу регіональних інтеграційних об'єднань в Латинській Америці, розглянуто їхні властивості, структурні особливості, зв'язки і правові засади.

Програми політичних партій, статутні положення інтеграційних об'єднань, договори та документи стали емпіричною основою дослідження. Передусім в дисертаційній роботі були використані результати соціологічних досліджень та експертні оцінки Латинобарометру та ІНТАЛ.

Наукова новизна дослідження інтеграційних процесів в країнах Латинської Америки полягає в комплексному аналізі їх суспільно-політичних аспектів.

Таким чином, в дисертаційному дослідженні було визначено основні наукові положення, які формують її структуру та ідею, характеризуються науковою новизною, розкривають базову концепцію роботи та виносяться на захист.

Вперше:

- здійснено аналіз програм провідних політичних партій країн латиноамериканського континенту перекладених з іспанської та португальської мов та порівняння ставлення даних партій до процесу регіональної інтеграції. Виявлено особливості ролі інтеграції у політичних процесах країн та її впливу на формування політичного курсу партій. Це дало змогу точно визначити плани політичних еліт, стосовно вибору вектору розвитку регіональної співпраці;

- здійснено комплексний аналіз впливу політичних процесів на розвиток інтеграції в Латинській Америці та встановлено, що вона є засобом за рахунок якого країни регіону намагаються зміцнити свій вплив та сформувати окремий центр впливу у багатополлярній системі міжнародних відносин;

- визначено власне бачення особливостей інтеграційного процесу в Латинській Америці. Сформульовано сучасні політичні пріоритети цього процесу: розширення регіональної співпраці, удосконалення інтеграційної моделі, формування самостійної підсистеми міжнародних відносин, поглиблення демократичних принципів, розвиток суспільно-політичної взаємодії;

- вивчено досвід формування та розвитку латиноамериканського громадянського суспільства, його впливу на політичні процеси в країнах та на вибір інтеграційного курсу, в якості прикладу для України;

дістали подальшого розвитку:

- визначення особливостей країн Латинської Америки, які впливають на інтеграційні процеси в регіоні. Серед них: географічна близькість країн, наявність спільних проблем, збіг політичних та економічних інтересів, ініціативна роль державної влади, спільне бачення майбутнього латиноамериканської інтеграції;

- оцінка ролі США у формуванні інтеграційного курсу в Латинській Америці та виборі партнерів регіональної співпраці;

- розуміння того, що активний розвиток інтеграційних процесів відобразився на політичній, економічній та соціокультурній сферах, а також на питанні регіональної безпеки.

- наукове обґрунтування того, що ідеологічне протистояння здійснює значний вплив на політичні процеси в Латинській Америці. Цей факт має вирішальну роль у виборі стратегії поведінки держави та у визначенні її пріоритетів;

- дослідження особливостей політичних процесів у Латинській Америці на сучасному етапі та їх зв'язок з подіями минулого (періодом неоліберальних перетворень та демократичних реформ);

- аналіз основних аспектів латиноамериканської інтеграції в контексті впливу «лівих» сил в Латинській Америці та їхнього прагнення до формування справедливого суспільства за рахунок регіональних об'єднань;

- розкриття сутності латиноамериканського альтерглобалістського руху та його впливу на інтеграційні процеси, особливостей громадянського суспільства регіону та порівняно вплив громадянського суспільства Латинської Америки та України на вибір інтеграційного вектору;

поглиблено:

- поєднання основних підходів та концепцій інтеграції в регіоні з метою удосконалення аналізу та порівняння суспільно-політичних аспектів інтеграційного розвитку.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у комплексному політологічному аналізі інтеграційних процесів в Латинській Америці. Розкрито особливості формування інститутів регіональної інтеграції, політичних передумов їхнього утворення. Досліджено трансформації, які відбулися в латиноамериканських країнах під час «лівого повороту», виявлені характерні особливості розвитку альтерглобалізму та громадянського суспільства та їх вплив на інтеграційні процеси, встановлено, як політичні, соціальні (і, в меншій мірі, економічні) зміни та перетворення впливають на інтеграцію в Латинській Америці. Також сформульовано потенційні варіанти розвитку об'єднувачих процесів в регіоні та їхній можливий вплив на роль континенту в міжнародних відносинах.

Практична значимість. Одержані результати дослідження можуть використовуватись як аналітичний матеріал у викладацькій діяльності в якості основної або додаткової інформації з метою підготовки навчальних програм для нормативних та спеціальних курсів із політології та міжнародних відносин, як основа для проведення наукових дискусій і семінарів, пов'язаних з розглядом питань інтеграції країн, політичних процесів в Латинській Америці.

Апробація результатів дисертаційного дослідження.

Основні результати дисертаційного дослідження були представлені на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, серед яких: VII Міжнародна науково-практична конференція з питань патріотичного виховання молоді «Патріотичне виховання громадян в умовах інтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 2013 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Держава, політика, соціум: виклики та стратегічні пріоритети розвитку» (м. Єкатеринбург, 2013 р.), VII Університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Молода наука-2014» (м. Запоріжжя, 2014 р.), Наукова конференція «Інститут президента України в системі державної влади України» (м. Київ, 2014 р.), Міжнародна наукова конференція «Роздуми про глобальну політичну теорію (в контексті енцикліки «Caritas In Veritate»)» (м. Львів, 2014 р.), VII Науково-практична конференція з питань патріотичного виховання молоді «Формування патріотизму в умовах співпраці та конфронтації в сфері трансграничних взаємовідносин країн» (м. Запоріжжя, 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція

«Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (м. Херсон, 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації було опубліковано 15 наукових праць: 7 статей у наукових виданнях з політичних наук та 8 тез наукових конференцій.

Хронологічні межі дослідження визначено кінцем ХХ ст. – 2016 р. Нижня межа пояснюється активізацією інтеграційних процесів на континенті. Верхня хронологічна межа окреслена 2016 р., що обумовлено необхідністю охарактеризувати всі останні події, які стосуються суспільно-політичного виміру інтеграційних процесів в Латинській Америці.

Географічні межі дослідження. Потрібно чітко розділяти латиноамериканський континент від Південної Америки. До Латинської Америки входять іспаномовні країни материкової Америки починаючи від Мексики на півночі та закінчуючи Аргентиною на півдні, та португаломовна Бразилія. До складу латиноамериканського континенту входять країни Карибського басейну (Куба, Домініканська Республіка, Пуерто-Ріко тощо).

Географічні межі нашого дослідження охоплюють Латинські Америку в цілому. Це дає змогу більш детально прослідкувати та виявити характерні особливості процесу регіоналізації на континенті.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів (поділених на сім підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 188 сторінках. Список використаних джерел охоплює 248 найменувань на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** дисертаційного дослідження обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано ступінь її наукового вивчення, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, а також хронологічні межі, визначено теоретико-методологічні засади та методи, які застосовувалися в процесі розробки теми, відображено наукову новизну, практичне значення та характер апробації отриманих результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження»** проаналізовано концепції та теоретичні підходи до питання регіональної інтеграції та зосереджено увагу на проблематиці інтеграційних процесів в Латинській Америці.

У підрозділі 1.1. *«Категоріально-понятійний апарат та методологічна база дослідження»* визначено ступінь наукової розробленості проблеми. В тому числі визначено підходи, які допомагають усестороннє проаналізувати поняття «інтеграції». У даному контексті велике значення мають наукові праці: Л. Д. Чекаленко, І. І. Солошенко, Е. В. Кузнєцова, Дж. Сарторі, Е. Хааса, В. Уолласа, С. Г. Стоякіна, С. І. Бостана, Т. Парсонса. Таким чином, на основі

проведеного аналізу категоріально-понятійного апарату дослідження, було зроблено висновок, що теорія інтеграції є достатньо висвітлена не лише закордонними, але і українськими вченими. Аналізуючи погляди вищезазначених науковців, дисертант підкреслює, що не існує єдиного визначення «інтеграції» (розуміється як стан і як процес), це пояснюється складною структурою, багатогранністю та масштабністю інтеграції в сучасному світі. Особлива увага у роботі приділяється аналізу політичного рівня інтеграції. Автор звертає увагу на те, що більшість досліджень «політичної інтеграції» присвячено вивченню цих процесів в Європі, однак не менш важливим є аналіз їх розвитку в країнах Латинської Америки. У контексті розгляду інтеграційних процесів в Латинській Америці було залучено та проаналізовано такі поняття: «регіон», «регіоналізм», «глобалізація», «регіональна інтеграція», «дезінтеграція», «реінтеграція», «громадянське суспільство». Також було визначено методологічну базу дослідження. Зважаючи на проблематику досліджуваного питання, було використано не лише загальнонаукові, але і конкретно наукові (політологічні) методи. Даний комплекс застосованих методів дозволив всебічно проаналізувати обрану тему.

У підрозділі 1.2. «Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження» дисертантом було розглянуто та проаналізовано наукову літературу та джерела, необхідні для дослідження обраної теми.

Поняття «інтеграція» було розглянуте представниками різних теоретичних шкіл. Зокрема, було проаналізовано роботи науковців, які досліджували інтеграцію з точки зору функціоналізму та неофункціоналізму (Д. Мітрані, А. Клоуд, Р. Харрісон, Е. Хаас), федералізму (Спінеллі, А. Гамільтон, К. Уейр, Р. Уотс, Д. Пайндер, А. Сбраджа, А. Етціоні) та плюралістичної школи (К. Дойч).

Важливе місце в рамках аналізу поняття інтеграції займають роботи українських науковців та розробки науково-дослідницьких інститутів. Дослідження даної теми пов'язане з іменами А. І. Кудряченко, І. І. Солошенко, Н. О. Татаренко, Л. Д. Чекаленко, О. Деменко, А. В. Бредіхіна тощо. Фундаментальні дослідження інтеграційних процесів проводяться також Інститутом всесвітньої історії Національної академії наук України, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Таким чином, аналіз інтеграційних процесів є важливою складовою як української так і зарубіжної науки. Проте, вивчення власне латиноамериканської інтеграції не є розповсюдженим серед вітчизняних дослідників. Достатня джерельна база (угоди, статутні документи інтеграційних об'єднань, програми політичних партій, офіційні заяви лідерів країн) дає можливість здійснити ґрунтовне дослідження обраної теми в контексті суспільно-політичного виміру.

У другому розділі «Інститути регіональної інтеграції в Латинській Америці» дається характеристика інтеграційним об'єднанням Латинської Америки та розкриваються особливості розвитку інтеграції в регіоні починаючи з кінця ХХ ст.

У підрозділі 2.1. «Сучасні інтеграційні процеси в Латинській Америці: інституційно-політологічний аспект» досліджено особливості латиноамериканської інтеграції в рамках інституційно-політологічного розвитку.

На сучасному етапі, інтеграція відбувається майже в усіх регіонах світу. Але об'єднавчі процеси в Латинській Америці мають ряд характерних особливостей, пов'язаних з історичними передумовами, геополітичним положенням, політичним розвитком тощо. Варто відзначити, що значний вплив на розвиток інтеграційних процесів та регіону в цілому мають США. Близьке географічне розташування та тісна економічна взаємодія зі Сполученими Штатами Америки протягом багатьох десятиліть визначала характер латиноамериканської інтеграції. Автором було розглянуто сучасні тенденції розвитку об'єднавчих процесів в регіоні та виокремлено такі основні напрямки взаємодії: орієнтація на співпрацю з США, внутрішньо регіональне співробітництво та взаємодія з третіми країнами (в основному з державами Азії).

Латиноамериканський регіон має великий досвід у формування та розвитку інтеграційних організацій. Взагалі, було підписано 26 угод про регіональне співробітництво. Активність співпраці в Латинській Америці підтверджується утворенням великої кількості об'єднань, серед яких чотири митних союзи: МЕРКОСУР, Андська Спільнота (АС), ЦАСР та КАРИКОМ.

У даному дослідженні докладно розглянуто ряд інтеграційних об'єднань, серед яких: ЛАСТ, АСН, ЦАІС, МЕРКОСУР, Тихоокеанський альянс, УКНАСУР, СЕЛАК. Автором доведено, що переважна більшість організацій в Латинській Америці базуються на економічній співпраці. Проте, на сучасному етапі все більша увага приділяється політичній взаємодії та розвитку соціальної сфери.

Проаналізовано особливості формування Парлатіно (Латиноамериканський парламент), який є подібним до Європарламенту. Запровадження даної інституційної структури свідчить про бажання внутрішньо регіонально (без втручання третіх країн) вирішувати основні (політичні, економічні) питання, сприяти інтеграції та просувати демократичні цінності.

У підрозділі 2.2. «Вплив інтеграційних процесів в Латинській Америці на розвиток громадянського суспільства» дисертантом проаналізовано розвиток латиноамериканської інтеграції в рамках двох концепцій – відкритого регіоналізму та постліберального регіоналізму. Сучасні тенденції розвитку регіоналізму характеризуються відходом від політики США, зміщенням акценту на політичну співпрацю та підтримку соціальної сфери, формуванням нових об'єднань: АЛБА, УНАСУР, СЕЛАК.

У дисертаційному дослідженні основна увага приділяється внутрішньо регіональній інтеграції. Зокрема акцентується увага на важливості впливу громадянського суспільства на вибір інтеграційного курсу. Розвинене громадянське суспільство є не лише показником демократії, але демонструє

рівень співпраці влади та населення. Враховуючи всі перешкоди на шляху розвитку (наприклад, період колоніальних володінь, диктаторські режими), сучасне громадянське суспільство потребує підтримки та розширення діалогу з органами влади. Таким чином, вплив на формування інтеграційного вектору з боку суспільства можливий лише за умови розвиненого механізму співпраці з урядом.

Третій розділ **«Участь громадянського суспільства в інтеграційних процесах в Латинській Америці»** присвячено дослідженню впливу політичних партій та громадянських організацій на формування інтеграційного курсу Латинської Америки.

У підрозділі 3.1. *«Особливості формування інтеграційного курсу в програмах політичних партій країн Латинської Америки»* здійснено ґрунтовний аналіз провідних політичних партій країн Латинської Америки. Політичні партії у демократичній правовій державі мають бути посередниками між громадянами та державою. Зокрема, для країн Латинської Америки характерний значний дисбаланс політичних, економічних та соціальних показників, що в державах відображається на розвитку та функціонуванні політичних партій. Для вивчення та аналізу ролі партій у виборі інтеграційного курсу було обрано політичні партії ряду країн, серед яких: Аргентина, Бразилія, Венесуела, Перу, Еквадор, Парагвай, Колумбія та Мексика. Автором в роботі досліджено та проаналізовано відображення важливості регіональної співпраці в програмах політичних партій різного політичного спрямування, країн, що відрізняються рівнем суспільно-політичного та економічного розвитку та розміром території.

Розглянуто феномен «лівого повороту» як наслідок неоліберальних реформ в Латинській Америці. Масштабні невдоволення населення рівнем життя, політичними рішеннями, економічними реформами привели до приходу до влади в більшості країн регіону «лівих» сил. Хоча, для Латинської Америки характерна практика управління «лівих», але сучасні «ліві» уряди мають ряд характерних відмінностей. У дисертаційному дослідженні підкреслюється, що ті «ліві» політичні сили, що були на початку «лівого повороту», і «нові ліві» суттєво відрізняються. «Нові ліві» є більш прагматичними та підтримують раціональні ідеї в економіці, натомість «праві» орієнтуються на соціальні перетворення. Таким чином, на сьогоднішній день спостерігається «зсув» політичних сил до «центру» та «вправо». Незважаючи на зміну правлячих партій, бачення майбутнього латиноамериканської інтеграції не змінюється – посилення Латинської Америки за рахунок внутрішньо регіональної співпраці.

В контексті розгляду даного питання важливо звернути увагу на інтеграційні процеси в ЄС. Звичайно, інтеграція в кожному регіоні має свої особливості, а тому не може використовувати досвід інших інтеграційних об'єднань без їх врахування. Однак, як в Європейського Союзу так і в Латинській Америці демократичні перетворення та соціальний розвиток є запорукою успішної співпраці між країнами. Аналізуючи особливості політичних трансформацій в регіоні, було зосереджено увагу на важливості

поглиблення демократії в країнах Латинської Америки за рахунок формування впливового громадянського суспільства. Розвиток демократії є важливою умовою для покращення співпраці між державами, стабілізації внутрішньополітичної ситуації в ряді країн регіону та зміцнення ролі Латинської Америки на міжнародному рівні.

У підрозділі 3.2. «Громадські організації як суб'єкт інтеграційних процесів в Латинській Америці» дисертантом досліджено характерні особливості громадських організацій Латинської Америки, їх роль в інтеграційних процесах в регіоні. Зокрема, велика увага приділяється вивченню альтерглобалізму.

У роботі проаналізовано розвиток альтерглобалізму в регіоні, ідеї панамериканізму та латиноамериканізму. На континенті існує два проекти, що мають протилежне бачення майбутнього Латинської Америки, яке відображене в діяльності АБЛА та АЛКА. Доведено, що на сучасному етапі, переважна більшість населення виступає за втілення Боліваріанської ініціативи (АЛБА), а підтримка співпраці з США (АЛКА) носить опозиційний характер.

В Латинській Америці організації, які мають альтерглобалістський характер, можна розподілити на дві категорії. До першої відносяться неурядові організації, що виступають проти глобалізації неоліберального характеру та впливу з боку США, а до другої – громадські рухи, які мають конкретну направлену діяльність. До неурядових організацій, діяльність яких направлена на контроль інтеграційних процесів в регіоні, відносяться: REBRIP, CEFIR, CELARE, PACS тощо.

У підрозділі 3.3. «Роль громадянського суспільства у виборі інтеграційного курсу: досвід для України» обґрунтовано важливість дослідження латиноамериканського громадянського суспільства та використання даного досвіду для України. Досліджуючи особливості розвитку громадянського суспільства латиноамериканських країн та його впливу на інтеграційні процеси в регіоні, стає очевидно, що даний досвід може бути корисним для України. Звичайно, варто враховувати умови формування та специфіку українського громадянського суспільства. Тривалий час українське суспільство контролювалося державою та не мало впливу на прийняття рішень владними органами. Події 2004 р. та 2013 – 2014 рр. яскраво продемонстрували готовність населення активно брати участь в управлінні державою та виборі майбутнього інтеграційного курсу країни. Для країн Латинської Америки також характерний історично сформований вплив держави на суспільні процеси. Але в результаті неоліберальних реформ значно збільшилась роль громадянського суспільства. Латиноамериканський досвід яскраво демонструє, що інтеграція можлива лише за умови співпраці населення з органами державної влади, розвитку соціальної сфери та демократичних перетворень.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань дисертаційного дослідження, було зроблено ряд висновків:

1. Аналіз процесів, що проходять в світі на сучасному етапі доводить, що вони мають протилежний характер: об'єднання та роз'єднання. Процеси інтеграції на регіональному рівні допомагають країнам протистояти негативним глобалізаційним тенденціям, зменшувати тиск з боку світових лідерів. Інтеграція, за своєю суттю, є складним та багатограним процесом, який треба досліджувати комплексно. Існуючі теорії інтеграції виокремлюють спільні риси та закономірності цього процесу, проте в кожному регіоні він має свої особливості. Основна мета інтеграції, яка розглядається в усіх теоріях, визначена так: забезпечення розвитку економічних відносин та соціальної сфери, сприяння політичній взаємодії та співпраці з питань безпеки. Повноцінна реалізація даних планів самостійно окремою країною не можлива, тому об'єднанні процеси є необхідністю.

2. Даючи оцінку інтеграційним об'єднанням в латиноамериканському регіоні, необхідно враховувати час їхнього формування. Всі зміни відбувалися під впливом політичних трансформацій в державах, економічних процесів на міжнародному та локальному рівнях. Відсутність спільної стратегії об'єднанних політичних та економічних процесів відображається у наявності кількох моделей інтеграції в Латинській Америці. Цей факт перешкоджає розвитку об'єднанних процесів в регіоні. Велика кількість неефективних інтеграційних об'єднань, постійні трансформації форм співробітництва та зміна країн-членів – особливості, притаманні інтеграційним процесам у латиноамериканському регіоні. На початку свого розвитку об'єднанні процеси в регіоні будувалися з урахуванням спільних економічних інтересів. Поширюючись та поглиблюючись, вони почали охоплювати інші сфери, зокрема політичну. Не дивлячись на вже існуючі моделі інтеграції, країни регіону продовжують шукати і далі найбільш ефективну та вигідну модель співпраці.

3. Інтеграційні процеси в Латинській Америці відбуваються вже більше ніж півстоліття і направлені на об'єднання держав. Інтеграція в регіоні мала характер відкритого регіоналізму. Політична основа концепції відкритого регіоналізму базується на мінімізації впливу США (як політичного, так і економічного) та трансформації регіоналізму в бік національно-орієнтованих об'єднанних процесів. Економічні перетворення, що передбачає новий регіоналізм, стосуються розширення можливостей щодо торгівельних відносин та розвитку регіональних об'єднань (наприклад, МЕРКОСУР). Основним наслідком дистанціювання від США стало формування УНАСУР.

4. Негативні наслідки неоліберальних перетворень (високий рівень безробіття, зниження економічних показників тощо) привели до усвідомлення необхідності пошуку альтернативного шляху розвитку. Політичні, економічні та соціальні зміни, які відбулися в ряді країн Латинської Америки, отримали назву «лівий поворот». Його основною особливістю стала внутрішньо регіональна орієнтація, тобто вирішення суперечливих питань самостійно, без втручання третіх країн чи організацій (в першу чергу США), покращення

міждержавних відносин на континенті, збільшення кількості двосторонніх договорів між латиноамериканськими державами та формування інтеграційних об'єднань різного характеру (ідеологічного – АЛБА, політичного та економічного – МЕРКОСУР). «Лівий дрейф» вніс значні зміни у ідеологічне підґрунтя інтеграції (значний поштовх отримав розвиток культурної сфери та національної свідомості), на новий рівень було винесено розгляд та вирішення соціальних проблем, які є дуже актуальними для Латинської Америки. На сучасному етапі проходять кардинальні перетворення в регіоні, уряди країн змінюються «правими» (наприклад, в Аргентині в 2015 р.). Такі трансформації можуть привести до погіршення міждержавних відносин в регіоні через різну ідеологію, що дасть можливість знову збільшити свій вплив США.

5. Для характеристики латиноамериканської інтеграції варто визначити ряд чинників, які впливають на її розвиток: політичні, геостратегічні та економічні. Об'єднавчі процеси в Латинській Америці відбуваються шляхом створення та функціонування регіональних організацій. МЕРКОСУР і УНАСУР координують діяльність країн у досягненні спільних політичних та економічних цілей, а також збільшення ролі у світовій політиці. Лідери регіону (Аргентина та Бразилія) безпосередньо впливають на розвиток інтеграції. Звичайно, латиноамериканська інтеграція – процес складний та своєрідний, на який постійно впливають як внутрішні так і зовнішні фактори. Проте, лише завдяки об'єднанню зусиль держав регіону можливо перетворити країни Латинської Америки на впливового актора міжнародних процесів та глобальної політики.

6. Дослідження альтерглобалізму дає змогу дійти висновку, що незважаючи на той факт, що це відносно новий процес, проте в латиноамериканських країнах він побудований на історичних традиціях протистояння двох протилежностей: панамериканізму і латиноамериканізму. Основною метою альтерглобалізму в Латинській Америці є ліквідація (в крайньому випадку – зменшення впливу) наслідків глобалізації. Основний протест направлений проти ініціативи США об'єднати Північну та Південну Америки (за допомогою НАФТА, АЛКА, договорів про торгівлю тощо). Результатом діяльності альтерглобалістського руху в Латинській Америці стало утворення АЛБА. Розвиток альянсу має велике значення для національного самовизначення та формування суспільної свідомості в Латинській Америці. На сьогоднішній день, АЛБА виступає як ідеологічний проект та план інтеграційного розвитку регіону.

7. На сучасному етапі країни Латинської Америки беруть активну участь у світових політичних і економічних процесах. Глобалізація стала поштовхом для активного розвитку регіону та поступового збільшення його ролі в міжнародних відносинах. Проте, не зважаючи на досягнення, латиноамериканські держави повністю не позбулися спадщини минулого. Авторитарні режими деструктивно впливали на суспільство в регіоні. Тому сучасні уряди приділяють велику увагу відновленню соціальної сфери та всебічному розвитку латиноамериканських націй. Альтерглобалізм в Латинській Америці повністю охоплює соціальну сферу, всі верстви

суспільства. Неурядовим організаціям та соціальним рухам, як акторам альтерглобалістського руху, відводиться важлива роль. Вони знаходяться у постійній взаємодії між собою. Громадські рухи та неурядові організації є важливим елементом, який репрезентує інтереси суспільства та являється посередником між владою та населенням. Розвинене громадянське суспільство є показником демократії, впливає на прийняття рішень в політичній та економічній сферах, в тому числі на вибір інтеграційного курсу держави. Тому більшість латиноамериканських країн приділяють все більше значення розвитку громадянського суспільства та соціальної сфери в цілому.

8. Аналіз особливостей розвитку України та країн Латинської Америки свідчить, що між ними є ряд спільних рис (економічних, стратегічних, питання безпеки). Тиск з боку країн-сусідів значно вплинув на розбіжності в поглядах населення стосовно майбутнього інтеграції. Це все спричинило значну активізацію громадянського суспільства. Активна реакція громадян на рішення влади щодо ключових питань внутрішньої та зовнішньої політики держави притаманна як Україні, так і латиноамериканським країнам. Процес демократизації значно сприяє розвитку неурядових організацій, що виступають посередниками між населенням та владними органами. На сучасному етапі, Україна та держави Латинської Америки претендують на те, щоб стати впливовими акторами світової політики. Досягнення поставленої мети можливе у разі повноцінного, гармонічного розвитку всіх сфер: політичної, економічної, соціальної та питань безпеки. Тому активна участь громадянського суспільства у вирішенні питань майбутнього держави має особливе значення і є показником розвиненої демократичної країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Заболотна М. Ф. Інтеграційна політика Аргентини за президентства К. Кіршнер / М. Ф. Заболотна // Слов'янський вісник: збірник наукових праць / гол.ред. С. С. Троян. — 2014. — Вип. 18. — С. 177-182.
2. Заболотна М. Ф. Роль інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі / М. Ф. Заболотна // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». — 2015. — № 10/1. — С. 27-32.
3. Заболотна М. Ф. Особливості розвитку субрегіональних інтеграційних об'єднань в Латинській Америці: політичний аспект / М. Ф. Заболотна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Філософія, Соціологія, Політологія: збірник наукових праць. — 2015. — № 5. — С. 87-95.
4. Заболотна М. Ф. Вплив нового регіоналізму на розвиток країн Латинської Америки / М. Ф. Заболотна // Вісник Маріупольського державного університету. — 2015. — № 13 — 14. — С. 242-249.
5. Заболотна М. Ф. Особливості формування інтеграційного курсу в програмах «лівих» політичних партій країн Латинської Америки /

М. Ф. Заболотна // Вісник Маріупольського державного університету. — 2016. — № 15. — С. 210-217.

6. Заболотна М. Ф. Вплив громадянського суспільства на вибір інтеграційного курсу на прикладі України та Латинської Америки / М. Ф. Заболотна // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — 2016. — № 111. — С. 366-370.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Заболотна М. Ф. Вплив альтерглобалізму на розвиток інтеграційних процесів в Латинській Америці / М. Ф. Заболотна // Evropský politický a právní diskurz. — 2016. — Svazek 3. – 5. vydání. S. 28-32.

Інші публікації за темою дисертації:

8. Заболотна М. Ф. Соціокультурна модернізація країн Латинської Америки в контексті глобалізаційних тенденцій / М. Ф. Заболотна // VII Міжнародна науково-практична конференція з питань патріотичного виховання молоді «Патріотичне виховання громадян в умовах інтеграційних процесів», 28 листопада 201 р. — Запоріжжя : КЗ «ОЦПВМ» ЗОР, 2013. — С. 133-135.

9. Заболотная М. Ф. Особенности социально-экономического развития стран Латинской Америки в посткризисный период (2011—2013) / М. Ф. Заболотная // Международная научно-практическая конференция «Государство, политика, социум: вызовы и стратегические приоритеты развития», 27 – 28 ноября 2013 г. — Сост. : Тургель И. Д., Ручкин А. В., Маковкина С. А. — Екатеринбург : РАНХиГС, 2013. — С. 105-107.

10. Заболотна М. Ф. Роль УНАСУР в інтеграційних процесах в Латинській Америці / М. Ф. Заболотна // VII Університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Молода наука-2014», 8 – 10 квітня 2014 р. / За ред. М. О. Фролова. — Запоріжжя : ЗНУ, 2014. — С. 291-294.

11. Заболотна М. Ф. Інститут президентства в Аргентині: досвід демократичних перетворень / М. Ф. Заболотна // Наукова конференція «Інститут президента України в системі державної влади України», Київ, 17 січня 2014 р. / Ред. Л. В. Губерський, Є. М. Суліма, В. С. Балюрко. — Київ : ВПУ «Київський університет», 2014. — С. 172-176.

12. Заболотна М. Ф. Демократія по-аргентинськи: особливості президентства К. Кіршнер / М. Ф. Заболотна // Міжнародна наукова конференція «Роздуми про глобальну політичну теорію (в контексті енцикліки «Caritas In Veritate»)), Львів, 13-14 березня 2014 р. — Львів : УКУ, 2014. — С. 29-30.

13. Заболотна М. Ф. Роль Аргентини у розвитку МЕРКОСУР / М. Ф. Заболотна // Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології», Херсон, 19-20 грудня 2014 р. / Ред. В. Л. Федяєва, І. В. Шапошникова, В. Н. Андреев, Л. О. Цибуленко. — Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. — С. 141-144.

14. Заболотна М. Ф. Еволюція поняття «політична інтеграція» / М. Ф. Заболотна // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: Збірник матеріалів інтернет-конференції (7 жовтня 2016 р.) / Під заг. ред. К. В. Балабанова. — [Електронний ресурс]. — Маріуполь, 2016. — <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protseesu/183-protseesy-rehionalizatsii/979-evolyutsiya-ponyattya-politychna-intehratsiya>
15. Заболотна М. Ф. Дослідження інтеграційних процесів в Україні / М. Ф. Заболотна // II Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації», 28-29 жовтня 2016 р. — Дніпро: «Роял Принт», 2016. — С. 72-73.

АНОТАЦІЯ

Заболотна М. Ф. Суспільно-політичний вимір процесів регіональної інтеграції в Латинській Америці. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Маріупольський державний університет. – Маріуполь, 2017.

У дисертаційній роботі докладно розглядаються особливості інституційної регіональної інтеграції країн Латинської Америки. Автором було проаналізовано науковий внесок іноземних та вітчизняних вчених в дослідження регіональної інтеграції.

Автором аналізуються суспільно-політичні аспекти латиноамериканської інтеграції. Інтеграція – це складний та багатогранний процес, в якому задіяні майже всі регіони світу та при цьому він розвивається нерівномірно. Дисертантом визначено характер сучасних процесів регіональної інтеграції в Латинській Америці та визначено, який вплив на них мають США. Також у роботі розглядається та характеризується внутрішньо регіональний напрям латиноамериканської інтеграції та провідні інтеграційні об'єднання регіону.

У дисертаційному дослідженні докладно розглянуто значення регіонального інтеграційного курсу в програмах провідних політичних партій Латинської Америки. У даному контексті докладно проаналізовано поняття «лівого повороту». Зокрема, участь громадських організацій у розвитку регіональних інтеграційних процесів має велике значення. Простежено важливість впливу громадянського суспільства на латиноамериканську інтеграцію. Доведено, що громадянське суспільство Латинської Америки має ряд спільних ознак з українським, а тому використання його досвіду може бути корисним для України. В подальшому, це сприятиме активній участі громадянського суспільства у прийнятті політичних рішень, в тому числі, і у виборі інтеграційного курсу країни.

Ключові слова: Латинська Америка, регіональна інтеграція, США, інтеграційні об'єднання, «лівий поворот», громадянське суспільство, політичні партії, громадські організації.

АННОТАЦИЯ

Заболотная М. Ф. Общественно-политическое измерение процессов региональной интеграции в Латинской Америке. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Мариупольский государственный университет. – Мариуполь, 2017.

В диссертационной работе подробно рассматриваются особенности институциональной региональной интеграции стран Латинской Америки. Автором было проанализировано научный вклад иностранных и отечественных ученых в исследование региональной интеграции.

Автором анализируются общественно-политические аспекты латиноамериканской интеграции. Интеграция – это сложный и многогранный процесс, в котором задействованы почти все регионы мира и при этом он развивается неравномерно. Диссертантом определен характер современных процессов региональной интеграции в Латинской Америке и установлено, какое влияние на них оказывают США. Также в работе рассматривается и характеризуется внутренне региональное направление латиноамериканской интеграции и ведущие интеграционные объединения региона.

В диссертационном исследовании подробно рассмотрено значение регионального интеграционного курса в программах ведущих политических партий Латинской Америки. В данном контексте подробно проанализировано понятие «левого поворота». В частности, участие общественных организаций в развитии региональных интеграционных процессов имеет большое значение. Исследована важность влияния гражданского общества на латиноамериканскую интеграцию. Доказано, что гражданское общество Латинской Америки имеет ряд общих признаков с украинским, а поэтому использование его опыта может быть полезным для Украины. В дальнейшем это может способствовать более активному участию гражданского общества в принятии политических решений, в том числе, и в выборе интеграционного курса страны.

Ключевые слова: Латинская Америка, региональная интеграция, США, интеграционные объединения, «левый поворот», гражданское общество, политические партии, общественные организации.

ANNOTATION

Zabolotna M. F. The socio-political dimension of regional integration in Latin America. - Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Political Sciences 23.00.02 – Political institutes and processes. — Mariupol State University. — Mariupol, 2017.

The thesis is focused on the features of institutional regional integration in Latin America. The author has analyzed the scientific achievements of the Ukrainian and foreign researchers for studying the process of regional integration.

The author analyzes the socio-political aspects of Latin American integration. Integration is a complex and multifaceted process. Almost all regions of the world are involved in this process, but at the same time it develops unevenly. The author has defined the features of modern processes of regional integration in Latin America and has studied the impact of the USA. The internal regional direction of Latin American integration and the leading integration associations of the region are also characterized.

The thesis presents the study of the regional integration course in the programs of the leading political parties of Latin America. In this context, the concept of the "left turn" is analyzed in detail. In particular, the participation of public organizations is very importance in the development of regional integration processes. The thesis also determines the importance of the influence of civil society on the Latin American integration. The author demonstrates that the civil society in Latin America has much in common with the Ukrainian one. Therefore the experience of Latin America civil society can be useful for Ukraine. In the future, it can promote more active participation of civil society in the political process, including the formation of the integration course of the country.

Key words: Latin America, regional integration, the USA, integration associations, "left turn", civil society, political parties, public organizations.